

RECENSIES – RECENSIONS

STEFAN MARTEEL

The Intellectual Origins of the Belgian Revolution. Political Thought and Disunity in the Kingdom of the Netherlands, 1815-1830

London, Palgrave Macmillan, 2018, 319 p.

De manier waarop we aankijken tegen het politieke leven voor en na de Belgische Revolutie is de jongste jaren ernstig aan het schuiven gegaan. Met name Els Wittes studies over het orangisme (*Het verloren koninkrijk*, 2014) en het radicalisme (*Belgische republikeinen. Radicalen tussen twee revoluties*, 2020) zorgden ervoor dat stemmen uit het politieke debat van die dagen, die tot voor kort onderbelicht waren gebleven, weer hun rechtmatige plaats konden opeisen. In Nederland werd – zelfs net iets vroeger – een soortgelijke oefening gemaakt door Jeroen van Zantens verhaal over oppositievorming tussen 1813 en 1840 (*Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*, 2006). Vanuit rechtshistorisch perspectief benaderde Peter van Velzen een debat dat centraal stond in die oppositievorming, en dat zowel in het Noorden als in het Zuiden van het Koninkrijk van Willem I, namelijk dat van de ministeriële verantwoordelijkheid (*De ongekende ministeriële verantwoordelijkheid*, 2005). En daar bleef het niet bij.

Deze galerij wordt nu aangevuld met de geactualiseerde handelsuitgave van het proefschrift dat Stefaan Marteel in 2009 verdedigde aan de *European University* in Firenze. Volgens de flaptekst onderzoekt de auteur het gedachtengoed van de Belgische Revolutie, aan de hand van de ontwikkeling van het liberalisme en politiek katholicisme in de Zuidelijke Nederlanden in het spoor van de Franse Revolutie. Daarbij gaat bijzondere aandacht naar het uiteengroeien van het politieke discours in Noord en Zuid gedurende de periode van het Koninkrijk der Nederlanden.

Marteel bouwt zijn boek op rond drie perspectieven. Het eerste schetst de evolutie van het liberalisme in de Zuidelijke Nederlanden, met speciale aandacht voor het denken van Pierre-François

Van Meenen. Marteel geeft de bijzondere positie van Van Meenen weer, als spilfiguur tussen de oudere generatie die in de Franse periode actief was geworden en de jongere oppositionele liberalen. Daarnaast besteedt hij ook ruim aandacht aan de invloed van Benjamin Constant als gezaghebbende referentie voor het restauratieliberale.

Wat Van Meenen is voor Marteels benadering van het liberalisme, is Leo de Foere voor zijn verhaal over het politieke katholicisme van die tijd. Dat zwalpt heen en weer tussen ultramontanisme en liberaal-katholicisme, die op dat moment nog onvoldoende gekristalliseerd zijn om als onverzoenlijk te moeten gelden. Marteel wijst daarbij op de rol van François-Xavier de Feller, die een eigen Zuid-Nederlandse invulling gaf aan het katholieke contrarevolutionaire denken, en zo belette dat de Franse coryfeeën van die school, zoals Barruel, Maistre of Bonald, overmatig gehoor kregen in die streken. Daardoor kon iemand als De Foere zich ook kritisch opstellen tegen de dogma's van het Weense restauratiemodel en tegen de toen nog niet tot dogma verklaarde pauselijke onfeilbaarheid.

Van Meenen en De Foere waardeerden elkaar wederzijds, onder meer op basis van hun gezamenlijke appreciatie voor Bossuet. Geen literaire, maar politieke overwegingen zouden er echter toe leiden dat liberalen en katholieken samen een revolutionaire kracht zouden vormen – en dat is het voorwerp van het derde deel van Marteels studie. Een interessant inzicht van de auteur is dat de invloed van het unionisme op Lammenais allicht groter is geweest dan omgekeerd.

The Intellectual Origins is niet alleen aangename lectuur, maar verscherpt ook ons perspectief op de intellectuele voorgeschiedenis van de gebeurtenissen van 1830. Dat gebeurt met name door een en ander in een langer tijdsperspectief te plaatsen, waarbij de revoluties van 1789 en Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden allebei gepaste

aandacht krijgen. De herinneringen aan die tijd waren ook beeldbepalend voor de tijdgenoten van de Belgische Revolutie en werden afwisselend als zelfidentificatie en polemisch begrip gebruikt. Door het denken van twee vooraanstaande auteurs als leidraad te nemen, behoudt Marteel ook het overzicht, zonder te vervallen in het euvel van de oversimplificatie.

Het altijd net iets te makkelijk om bedenkingen te hebben bij een boek, op grond van de overweging dat het er eigenlijk ook anders had kunnen uitzien. Hier nodigt de ondertitel van *The Intellectual Origins* daar echter toe uit. Om een geschiedenis van het politieke denken en onenigheid in het Koninkrijk der Nederlanden te zijn, ontbreken toch enkele stemmen. Iemand als een Jan Jozef Raepsaet leent zich bij uitstek voor de lange-termijnbenadering die Marteel aanhangt, en toch komt hij slechts enkele keren voor in zijn verhaal. Zeker, Raepsaet speelde geen directe rol in het ontstaan van het unionisme, maar net daarom kon hij functioneren als contrastvloeiend voor het onderzoek. Een soortgelijke bedenking kan worden gemaakt ten aanzien van Olivier Leclercq, die lid was van de grondwetscommissie in 1815 en later openlijk polemieek voerde tegen concept van de unie der opposities (*Allocutions au clergé et aux catholiques des Pays-Bas*, 1829).

Leclercq was op dat moment echter een hoge magistraat, en dus volledig verankerd in het regeringsapparaat, of de “ministeriële partij”. De opvattingen van die partij werden in het unionistische discours van die dagen niet of nauwelijks ernstig genomen. Wie regeringsgezind was, werd geacht dat uit opportunisme te doen, zonder meer. Om na te gaan waar de breuk tussen met name liberalen, maar ook conservatieven in Noord en Zuid is ontstaan, is het echter onontbeerlijk ook die stem mee te nemen. De vraag waarom sommige liberalen niet bereid waren mee te stappen in de unie der opposities is na lezing van Marteel's proefschrift misschien wel groter geworden dan de vraag waarom anderen dat wel waren.

Frank Judo

MICHEL DUMOULIN, VINCENT GENIN, SABINA GOLA (EDS.)
Autour de l'année 1866 en Italie: Echos, réactions et interactions en Belgique (Enjeux internationaux/International Issues)

Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, Peter Lang, 2020. 308 p.

De geschiedenis van de Italiaanse eenmaking was lange tijd gedomineerd door het Gramsciaanse paradigma van de zogenaamde ‘passieve revolutie’: het *Risorgimento* had in essentie een moderne en burgerlijke staat had gecreëerd die de meerderheid van de vooral rurale bevolking uitsloot. Het uitermate conflictueuze staatsvormingsproces had daardoor gefaald. Na enkele decennia van tanende interesse in de thematiek, droeg de *cultural turn* een twintigtal jaar geleden bij tot een nieuwe en meer holistische lezing van de periode. Daarin blijft het conflictmodel zeker overeind, maar tonen analyses van culturele representaties en politieke praktijken aan dat de leiders van het *Risorgimento* wel degelijk grote groepen van de bevolking wisten te betrekken en kwam er ook meer genuanceerde aandacht voor de vijanden van de eenmaking, zoals bijvoorbeeld de *brigands* in het zuiden en de verschillende geledingen van de Katholieke Kerk. De recentere geschiedschrijving van het *Risorgimento* legt ook opnieuw meer nadruk op de transnationale affectaties en op de mediativering van de strijders uit beide kampen, en in ruimere zin op de internationale resonantie van de revolutionaire ideeën en praktijken op het Italiaanse schiereiland.

De bijdragen in deze verzamelbundel sluiten allen in meerdere of mindere mate aan bij deze vernieuwde onderzoeksagenda. Minder nieuw is uiteraard de fascinatie van Belgische historici met de Italiaanse eenmaking. Met name van de late jaren 1950 tot de vroege jaren 1980 bestond er een bedrijvige Belgische sectie van het *Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano*. Behalve het halfjaarlijks verschijnende wetenschappelijke tijdschrift, is het voornaamste product van die bedrijvigheid wellicht het doctoraat van Michel Dumoulin uit 1981. In lijn met de toen – onder impuls van onder meer Pierre Renouvin – verschoven